

Miksi TALOUS ei toimi TEORIOIDEN mukaan?

1980-luvun alussa syntyi ns. uusi klassinen tai rationaalisten odotusten koulukunta. Heistä kuuluisin lienee yhdysvaltalainen Robert Lucas. Huomattiin nimittäin, että Milton Friedmanin "odotuksien täydennetty" teoria nimelispalkkojen korotuksesta voitiin kääntää toisinpäin, teoriaksi työllisyyden määräytymisestä.

Friedmanin mukaan työmarkkinoiden epätasapaino aiheuttaa inflaatiota koskevan odotusvirheen. Mutta jos näin on, voidaan yhtä hyvin sanoa, että työmarkkinoilla tehdyt, inflaatiota koskevat ennustevirheet aiheuttavat työllisyyden vaihtelut.

Inflaatioyllätykset

Jos inflaatio siis kiihtyy nopeammaksi kuin työmarkkinaosapuolet kuvittelevat, reaali-palkat jäävät pienemmiksi kuin palkoista sovitassa luullaan. Siksi työvoiman kysyntäkin kasvaa aiottua suuremmaksi. Vastaavasti inflaation odottamaton hidastuminen jättää palkat suunniteltua ostovoimaisemmaksi ja työllisyyden toivottua pienemmäksi.

Työllisyyden vaihtelut johtuisivat siis "inflaatioyllätyksestä". Tästä koulukunnan edustajat tekevät johtopäätöksen: jos kokonaiskysynnän säätely vaikuttaa työllisyyteen, vaikutukset johtuvat siitä, että talouspolitiikalla on johdettu ihmisiä harhaan. Työehtosopimuksissa "petkuttaminen" olisi siis normaalia arkipäivää.

Onko käyttäytyminen järkiperaistä?

Uusi klassinen koulukunta kannattaa ns. rationaalisten odotusten hypoteesia. Sen mukaan kansantaloudessa vallitsevat tulevai-

YMPYRÄ SULKEUTUU

Järkiperaiset odotukset ohjaavat

suuden odotukset on oletettava keskimäärin oikeiksi. Muutenhan yritykset, työmarkkinajärjestöt ja kotitaloudet käyttäytyisivät epärationaalisesti.

Tämä onkin teorian heikkous. Kokeuksesta tiedetään, etteivät yrityksetkään suinkaan aina pysty käyttäytymään rationaalisesti. Usein puuttuu esim. täsmällistä, luo-

tettavaa tietoa. Kuta enemmän epävarmuustekijöitä on olemassa, niin sitä vaikeammaksi talouskehityksen ennustaminen käy jo lyhyemmälläkin aikavälillä.

Normeihin sitominen loisi vakautta

Rationaalisten odotusten koulukunnan edustajat joka tapauksessa kannattavat talouspolitiikan, ja varsinkin rahapolitiikan sitomista kiinteisiin sääntöihin. Näin minimoitaisiin talouspolitiikan satunnaisuudesta aiheutuva lisä suhdannevaihteluihin. Samalla voitaisiin kiinnittää sekä inflaatio-odotukset että inflaatio pysyvästi alhaiselle tasolle.

Uudet klassikot yleensä kannattavat rahan määrän tasaisen kasvun normia. Mutta varsinkin pienille maille monet heistä suosittelivat ehdottoman kiinteän valuuttakurssin normia rahapolitiikassa. Kiinteä valuuttakurssi vähentäisi tällöin rahapolitiikkaa koskevaa varmuutta.

Tällaiset mielipiteet puoltaisivat esimerkiksi Suomen sitoutumista Euroopan rahanunioniin EMSiin. Todellisuudessa sekään asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, sillä myös haittoja löytyy. Sillä asialla ei sentään onneksi ole Suomen kohdalla kiire. □

Kansantaloustieteilijä Robert Lucas on pitänyt keynesiläisyyttä jättiläismäisenä tieteellisenä harharetkenä.

Teksti:
M-M. Karjalainen/PJP

Teorioilla on ollut viime vuosikymmeninä selvää vaikutusta länsimaiden talouspolitiikkaan 1970-luvun lopulta lähtien. Keynesiläisyyden jälkeen sanansijaa saivat ensin monetaristit ja sitten rationaalisten odotusten koulukunta. Tulevaisuutta ajatellen keskeiseksi on kuitenkin muodostunut talouspolitiikan ja talouspolitiikkojen uskottavuus.

1980-luvulla esimerkiksi suhdannepolitiikan merkitys niin Yhdysvaltain, Länsi-Saksan kuin Englanninkin talouspolitiikassa muodostui paljon pienemmäksi kuin aiemmin. Suhdannepolitiikan sijaan on koetettu nimenomaan torjua inflaatiota pitkällä aikavälillä.

Julkisuus korostunut

Talousohjelmille on ollut tyypillistä niiden politisoiminen. Hallitukset siis ovat koettaneet **suoraan vaikuttaa** inflaatio-odotuksiin. Keinoina ovat olleet mm. sitoutuminen taloudellisiin vakautusohjelmiin julkisesti ja tiukasti. Pienissä Euroopan maissa sitoutuminen matalaan inflaatioon on tapahtunut lähinnä valuuttakurssitavoitteiden kautta.

Tulokset eivät vakuuta

Kuitenkin käytännön tulokset 1980-luvulla teollisuusmaissa harjoitetuista vakautusstrategioista ovat jääneet kaavailtua heikomiksi.

Tosin inflaatio on 1970-luvun loppuvuosiin verrattuna hidastunut. Mutta samalla työttömyysaste on muutamia pienehköjä maita lukuunottamatta jäänyt suhteellisen korkeaksi. Suomi voidaan mainita esimerkkinä tällaisesta maasta, joka on pystynyt hoitamaan yhden asian eli työllisyyden kilpailijaitaan paremmin.

Suosittu selitys vakautusohjelmien osittaiseen epäonnistumiseen on, että vika on inflaatio-odotuksissa. Friedmanilaisen inflaatioteorian valossa olisi ilmeistä, että odotukset jatkuvasti yliarvioivat toteutuvan inflaation. Ongelma olisi siis siinä, että hallituksen politiikka ei ole ollut uskottavaa.

Pitäisikö kädet sitoa?

Uskottavien sitoumusten tekeminen on osoittautunut monissa tapauksissa vaikeak-

Talouspolitiikan uskottavuus koetuksella

si, jopa mahdottomaksi, jos sitoutuja kuten hallitus tai keskuspankki halutessaan **pysyy vapautumaan** näistä sitoumuksistaan.

Esim. vakauttamiseen sitoutuneen hallituksen tavoitteet tiedetään lyhyiksi. Hallituksen todellisena tavoitteena voi olla esim. selviytyminen jotensakin kunniallisesti vaikkapa seuraavana vuonna edessä olevista vaaleista. Kenties hallitukset tai ainakin vastuussa olevat ministerit joka tapauksessa vaihtuvat, jolloin joku muu saa kantaa lupautusten pettämisen ikävät seuraukset.

Kun luottamus menee...

Juha Tarkka kuvaa talouspolitiikan uskottavuuden ongelmaa vertaamalla sitä tentin järjestämiseen koulussa. Opettaja saa oppilaat opiskelemaan ahkerimmin silloin kun tiedetään, että tentti on tulossa. Tai ainakin oppilaiden on uskottava siihen.

Mutta opettajan itsensä kannalta olisi paljon helpompi jättää tentti järjestämättä. Siinä säästyisi paljon sekä aikaa että vaivaa. Näin opettaja voi joskus tehdäkin.

Mutta jos opettaja jättää useampia kertoja tentin järjestämättä, niin tieto tästä kyllä leviää koulussa kulovalkean tavoin. Ja sen jälkeenpä harva enää viitsii ahkerasti opiskella.

Toisin sanoen opettajan harjoittama **politiikka on kadottanut uskottavuutensa**. Tilanne on rinnastettavissa harjoitettavan talouspolitiikan uskottavuusongelmiin.

Onko Kullberg riittävän kova mies?

Voidaan esimerkiksi kysyä, onko Suomen Pankin pääjohtaja riittävän tiukka mies, jotta hän pystyisi loppuun asti vastustamaan Suomen markan devalvointia. Jospa hänen heikkoutensa on esimerkiksi liika hyväsydämyisyys, kun hän näkee yritysten ajautuvan konkurssiin kilpailukyyn puutteen vuoksi. Ratkaisu uskottavuuteen olisi tällöin se, että otetaan pääjohtajalta valta pois, toisin sanoen hänen käntensä sidotaan.

Jos työmarkkinoilla luotettaisiin sitoumuksiin, niin inflaatio-odotukset vaimenisivat. Inflaatio hidastuisi ilman työttömyyden nousua. Ehkä myös maan kansainvälinen kilpailukyky paranisi.

Talouspolitiikan uskottavuus myös Suomessa punnitaan paljolti tiedotusvälineiden ristitulessa.

Ylikansallisen päätöksenteon ongelma

Vastaavia esimerkkejä löytyy monilta alueilta. Ratkaisuna uskottavuusongelmiin on tarjottu talouspolitiikan keskeisten osien kuten rahan tarjonnan tai valuuttakurssin tai budjettivajeen **sitomista** lakiin tai kansainvälisiin sopimuksiin. Vapaan talouspolitiikan alaa olisi tällöin siis supistettava.

Suomessa se kuitenkin johtaisi uusiin ongelmiin. Jos sitoutuisimme entistä selvästi kiinteämmin Eurooppaan, niin päätösvalta ei enää olisi omassa käsissämme. Kuitenkin esim. Suomen tuotantorakenne merkittävästi eroaa eurooppalaisesta.

Miten pienen maan omat lähtökohdat pystytään ottamaan huomioon suurten maiden ylikansallisessa päätöksenteossa? Pienen maan on siksi tarkasti harkittava mitä valtaa ja missä määrin se pystyy luovuttamaan ylikansallisille elimille ja mitä se siitä silloin ehkä hyötyy.

Laajamittaisissa ympäristöongelmissa — kuten nimenomaan maapallon ilmakehää uhkaava saastuminen on — ylikansallinen päätöksenteko vaikuttaa ainoalta oikealta tieltä päästä tehokkaasti eteenpäin. Ilman-suojelutoimet kohdistuvat tällöin kaikkien tavoitteisiin sitoutuneiden maiden kilpailukykyyn. □

Teksti:
M.-M. Karjalainen/PJP ▶

Näiden uusimpien taloustieteellisten virtausten yhteys vanhaan liberalismiin on ilmeinen.

Talospolitiikassa ollaan tätä nykyä kaikkialla tekemässä varsin ratkaisevia linjavaihtoja.

Sosialismi on romahtanut ja sosialistinen talousjärjestelmä on nopeasti murentumassa. Myös monet kansainväliset epävarmuustekijät ovat pinnalla, joskin toisaalta vaikuttaa siltä, että myös kansainvälisten kriisien hallintakyky on parantunut. Pitkällä tähtäimellä tuotannon ekologiset reunaehdot tulevat varmuudella saamaan yhä suuremman painoarvon.

Mitä KAAOKSEN jälkeen?

Yhtäällä talospolitiikkoja houkuttelee kärsien sitominen, jotta luottamus rahan arvoon lisääntyisi. Toisaalla tunnetaan kiusausta käyttäen kysynnän säätelyä akuuttien ongelmien lieventämiseen.

Oppien epäily

Toiset taloustieteilijät katsovat viimeisten kymmenen vuoden kokemuksen osoittavan monetarismien olevan talospoliittinen umpikuja. He kannattavat paluuta tavalla tai toisella reformoituun keynesiläisyyteen. Tällaisia ajatuksia on esittänyt esimerkiksi *Alan Blinder* teoksessaan *Hard Heads Soft Hearts* (1987). Toiset taas kuten *Robert Lucas* pitävät koko keynesiläisyyttä jättiläismäisenä tieteellisenä harharetkenä.

Tässä valintatilanteessa määräytyy se, tekeekö länsimainen talospoliittinen ajattelu täyden ympyrän ja palaa pitkän kultakannan ajan ihanteisiin takaisin. Taloudellinen yhentyminen on sinänsä omiaan luomaan

paineita tähän suuntaan. Talospolitiikan normittaminen vaatii sekin tulevaisuudessa onnistuakseen normien kansainvälistä yhteensopivuutta.

Ekologiset reunaehdot korostuvat

Vielä ei taloustieteelliseen keskusteluun ole syvemmiä ehtinyt vaikuttaa uhka ekologisten ongelmien kärjistymisestä. Teoria näyttää usein kulkevan käytännön jäljessä, kuten koko tämän artikkelisarjan ajan olemme joutuneet toteamaan.

Käytännössä kuitenkin jo nyt on hyvin selvästi nähtävissä nopeasti kiristyvien ympäristönormien ja pahentuvien paikallisten ja jopa kansainvälisten ympäristökatastrofioiden kokemukset. Toki ongelmat on jo jossain määrin tiedostettu, mutta tuskin vielä sittenkään tajutaan, kuinka paljon toimintatapoja tulevaisuudessa olisi pystyttävä todel-

"Olisi pitänyt uskoa"

Kuluttajat ovat tulevaisuudessa entistä enemmän kuninkaita, jopa oikukkaita kuninkaita, joiden mieltymysten mukaan tuotanto ohjautuu. Tällä ruokapöydällä vertaillaan Nivalan Osuusmeijerin tuottamia juustoja.
Kuva: Tapani Lepistö/PJP

Maatalouttakin nopeammin supistuva toimiala on viime vuosina ollut tekstiili- ja vaatetusteollisuus. Sitä edustaa esimerkiksi *Rissanen Oy*. Sen toimitusjohtaja ja samalla alan keskusjärjestön VATEVA:n puheenjohtaja *Erkei Rissanen* katuu nyt sitä, ettei hän 80-luvun alussa uskonut, mitä eräässä sattumalta käteen joutuneessa kirjassa ennakoi. Kirja oli *Alvin Tofflerin* Kolmas aalto.

Toffler kirjoitti: "Vaateustehdas, joka 1990-luvulle tultaessa ei kahdessa viikossa pysty toimittamaan mittatilausvaatetta nimikoituna asiakkaalleen, ei kauaa ole vaateustehdaiten joukossa teollistuneissa maissa." Yksilöllisyys, nopea sopeutuminen ja lyhyet tuotantosarjat ratkaisevat.

Silloin 80-luvun alussa *Rissanen* uurasti pitkien sarjojen rakentamiseksi. Idän vienti veti hyvin ja tuotti tulosta. Mutta ei pitkään. Suomalainen vaatetusteollisuus ajautui syvään kriisiin. Ulospääsyä on etsitty tehtaiden sijoittamisesta halvan työvoiman maihin ja kotimaassa osaltaan juuri lyhyistä ja nopeista tuotantosarjoista.

Tuotteen on luotava kaupassa elämys asiakkaalle, muuten kauppa ei käy. Hinta ei läheskään kaikissa vaatetusalan tuotteissa enää ole yhtä ratkaiseva tekijä kuin ennen.

Toinen kuvaava esimerkki muuntelusta on jyväsyläläisen *Gummerus Oy:n* tietosa-

nakirjat. Niitä on monta eri kokoa monella eri kannella. Esim. kullekin kaupan eri keskusliikkeelle voidaan *Pekka Salojärven* mukaan painaa oma tietosanakirja, vaikka itse sisältö olisikin kaikissa täsmälleen sama.

Muuttuvat arvostukset

Mutta kuluttajien arvostukset ovat muuttuvia. Ehkäpä hetkellisen joustavuuden sijasta uudelleen aletaan arvostaa tuotteiden kestävyttä ja ajattomuutta. Autotehtailijoihin ehdoton kuningas *Henry Ford* kirjoitti sitä, että heidän autojaan ostaneiden ei koskaan tarvitsisi ostaa samaa tuotetta toistamiseen:

"Emme voi kivitella muutoin palvelevamme asiakasta, paitsi että valmistamme tälle jotain, mikä kestää ikuisuuksien ajan - niin pitkälle kuin asia on meidän vallassamme. Emme tahdo, että meiltä jonkin valmistamamme tuotteen ostanut joutuu milloinkaan ostamaan uutta."

Niin ne ajat muuttuvat. Autoteollisuus itse yleensä on jo vuosikymmeniä sitten unohtanut nämä profeettansa ohjeet. Autoja pystyy myymään moninverroin enemmän, kun ne eivät vain ole liian kestäviä. Mutta — kuten sanottu — ajat muuttuvat... □

la muuttamaan.

Kaaoksen keskellä

Kehitys näyttää tällä hetkellä hyvin ristiriitaiselta. Tällöin tieteen kehityksessä erityisen mielenkiintoiselta alkaakin vaikuttaa ns. kaaosteoria.

Tuhansia vuosia ihmiset ovat sinnikkäästi yrittäneet rakentaa itselleen pitävää maailmankuvaa, mutta yksi toisensa jälkeen ovat hienoimmatkin teoreettiset opit tulleet kumotuiksi.

Kun tietokoneiden kapasiteetti nyt on

kasvanut riittävän suureksi, niin tiedemiehet ovat joutuneet jo tunnustamaan sen, ettei ihminen niidenkään avulla pysty hallitsemaan läheskään kaikkia ilmiöitä. Maailmassa monet asiat vain tapahtuvat sattumanvaraisesti, kaaottisesti.

Havainto pätee hyvin myös talouden alalla. Silti tiettyjä uusia lainalaisuuksia tulee kaaoksestaikin löytymään.

Monenlaista tuotantoa

Käytännössä suomalaisten yritysten keskimääräinen yksikkökoko on — yllättävää

kyllä — pienentynyt 1970-luvun puolivälistä lähtien.

Mutta toisaalta kansainvälistymisen seurauksena yrityskoko toisilla aloilla edelleen kasvaa. Näin erityisesti kansainvälisille markkinoille tähtäävässä pääoma- ja prosessivaltaisessa tuotannossa.

Joustavat yhteistyöverkot

Fordilaisen massatuotannon jälkeen on olemassa selvät idut uudelle joustavalle tuotantomallille, pienille yksiköille ja lyhyille nopeille sarjoille ja tietoteolliselle verkostotaloudelle.

Uudet energialähteet ja materiaalit sekä biotekniikka ovat nousussa. Autot ja traktorit saadaan helposti kulkemaan myös rypisistä, rapsista, viljasta tai perunasta valmistettavilla polttoaineilla, jotka ovat selvästi ympäristöystävällisempiä, mutta niitä ei Suomessa vielä tuoteta. Ongelmana arvelaan kuitenkin olevan niiden korkeamman hinnan.

Tärkeä näkökulma on myös tietoteollisen kiertokulkutalouden ideaalimalli. Sen lähtökohtana olisi suljettua kiertoa mahdollisimman pitkälle jäljittelevä toimintamalli tuotantoprosesseissa ja taloudellisen toiminnan suunnittelun lähtökohtana.

Tällaiset rakenteelliset muutokset todennäköisesti vaikuttavat myös talouspolitiikan muuttamiseen. Markkinataloudelle on ollut ominaista nimenomaan sen joustavuus ja sopeutuvuus. Tämä sopeutuminen koskee myös yhteiskunnan talouselämälle asettamia erilaisia vaatimuksia. Miten nopeasti muutokset tapahtuvat, sitä ei kukaan pysty vielä tällä hetkellä sanomaan.

Ympyrä sulkeutuu uudella tasolla

Tieto ja ymmärrys taloudellisen kehityksen syy-yhteyksistä on joka tapauksessa jatkuvasti harppauksittain lisääntynyt. Vaikka kansantalous tieteenä näyttääkin kulkevan yhteiskunnalliseen kehitykseen verrattuna jälkijunassa, niin sen merkitystä ei pidä väheksyä.

Vaikka ympyrä näyttääkin sulkeutuvan kun palataan takaisin vanhoihin liberalistiin oppeihin, niin nyt se tapahtuu kuitenkin kokonaan uudella ja korkeammalla teoreettisella tasolla. Tässä kehityksessä on edelleen oma merkityksensä myös professori J.M. Keynesillä, josta artikkelisarjamme alkoi.

Uusliberalismin ohella myös monet kokonaan uudet tekijät tulevat vaikuttamaan uomiaan hakevaan taloudelliseen kehitykseen. Maailma ja ihmisten siitä muodostama maailmankuva ovat hämmästyttävän nopeasti muuttumassa. Ja tätä rajua murrosvaihetta tullaan lähivuodet elämään myös taloustieteissä, epävarmojen, ennustamattomien mullistusten aikaa.

Teksti:

Mauno-Markus Karjalainen|PJP

Massatuotantomallin ja joustavan tuotantomallin vertailu

	Massatuotantomalli	Joustava tuotantomalli
Tausta		
Markkinat	Homogeeniset, ennustettavat muutokset, tarjonta rajoitteista	Heterogeeniset, ei ennustettavat muutokset, kysyntä rajoitteista
Tekniikka	Mekaniikka, halpa energia	Moderni tietotekniikka
Perusluonnehdinta		
Tavoitellut edut	Mittakaavaedut, kustannusedut, markkinaosuus	Joustavuusedut: vartiointi ja reagointikyky, laatu edut
Tuotteet	Pitkäaikaiset vakiotavarat	Muuttuvat erikoistuotteet ja palvelut
Resurssit	Kiinteät erikoisresurssit	Muuttuvat yleisresurssit
Tuotannon organisointi		
Tuotantotekniikka	Yksittäiset työstökoneet, liukuhihna	Joustavat valmistusjärjestelmät
Työorganisaatio	Taylorismi	Itseohjautuvat työryhmät, monitaitoisuus
Tuotanto-organisaatio	Funktionaalinen valmistus	Tuoteverstaat ja -solut
Logistiikka	Tuotanto- ja varasto-ohjailu	Imuohjattu "juuri oikeaan aikaan" (JOT)-tuotanto
Investoinnit ja henkilöstö		
Ydininvestoinnit	Kiinteät investoinnit	Pehmoinvestoinnit
Ydinhenkilöstö	Valmistuksen työntekijät ja työnjohto	Valmistuksen työryhmät, markkinoinnin ja tuotekehityksen toimihenkilöt
Yritysorganisaatio		
Sisäinen organisaatio	Hierarkkinen suurkonserni	Hajautettu verkosto
Ulkoiset suhteet	Paljon vertikaalista integraatiota, markkina-suhteet	Keskittyminen ydinalueeseen, yhteistyöverkostot

Lähde: Raimo Lovio, Tietotekniikan kehittäminen ja hyödyntämisen näköalat, kirjassa Suomi 2017.